

O pledoarie pentru conștientizarea erorilor cognitive în procesarea și interpretarea probelor furnizate de martori. Argumentele psihologiei

A plea for bias awareness in processing and interpretation of evidence provided by witnesses. Psychology on the stand

Andreea-Luciana Urzică¹

Rezumat: Încă din anul 2009, când Academia de Științe a Statelor Unite ale Americii a publicat un raport detaliat cu privire la necesitatea optimizării științelor criminalistice, a fost acordată o mare atenție identificării unor modalități mai bune de a analiza și interpreta orice evidență colectată în urma unei investigații criminalistice. Fie că este vorba despre analiza unor probe fizice de la locul faptei sau de probe testimoniale, acestea trec printr-un proces predispus inerent la interpretare subiectivă și erori cognitive neintenționate. Acest articol pornește de la premisa conform căreia cunoașterea principiilor psihologiei validate științific de către specialiștii în investigații penale ar contribui semnificativ la îmbunătățirea proceselor de decizie și a practicilor legale. În acest sens, alegem să formulăm o pledoarie care să prezinte, pe de o parte câteva dintre erorile cognitive care apar în interpretarea probelor furnizate de martori, iar, pe de altă parte, să expună trei direcții de acțiune care ar putea conduce la diminuarea acestei probleme. Cele trei soluții convergente insistă pe: a) transferul setului de cunoștințe metodologice cu privire la fiabilitatea/fidelitatea datelor (din domeniul psihologiei) în planul fiabilității dovezilor criminalistice (din domeniul investigației penale); b) transferul cunoștințelor psihologice despre erorile cognitive care pot să apară în interacțiunea investigator-mator, cu scopul de a conștientiza aceste riscuri; c) transferul informațiilor referitoare la o serie de intervenții psihologice concrete care pot reconfigura arhitectura unei investigații, astfel încât să fie redusă probabilitatea de apariție a erorilor cognitive, utilizând proceduri validate științific relativ ușor de aplicat și convenabile din punctul de vedere al costurilor implicate.

Cuvinte-cheie: declarațiile martorilor, fiabilitatea probelor, proceduri validate științific, erori cognitive

Abstract: Since the U.S. Academy of Science released an extensive report regarding the necessity of strengthening forensic science (2009), a great deal of attention was

¹ Doctorand, cadru didactic asociat, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: urzica_andreea@yahoo.com

devoted to finding better ways to analyze and making sense of any gathered as a result of criminal investigations. Whether we have considered the analysis of forensic evidence collected from the crime scene or testimonial evidence, they go through a process that is prone to inherent subjective interpretation and unintentional cognitive errors. This article starts from the premise that the knowledge about science-based principles in psychology could significantly contribute to the improvement of decision-making processes and legal practices. In this regard, we choose to formulate a plea in order to present on the one hand some of the cognitive errors that occur in the interpretation of the evidence provided by witnesses and, on the other hand, to indicate three directions of action that could reduce this problem. The three convergent solutions focus on: a) the transfer of methodological know-how regarding data reliability (from psychology field) on forensic evidence's reliability (in criminal investigation); b) the transfer of knowledge about cognitive biases that could emerge from witness-investigators interaction, to increase the awareness of these risks; c) transfer of information regarding a series of concrete psychological interventions that could redesign the architecture of an investigation in order to reduce cognitive biases using scientifically validated procedures relatively easy to apply and cost-effective.

Keywords: witness testimony, reliability of evidence, scientifically validated procedures, cognitive errors

1. Introducere

Literatura de specialitate evidențiază faptul că de-a lungul timpului au existat o serie de evoluții în psihologia generală care au avut un impact semnificativ în dezvoltarea și înțelegerea pertinentă și corectă a unor problematici specifice sferei judiciare. În acest sens, pot fi menționate următoarele elemente de referință²:

1. sporirea interesului psihologiei sociale pentru studiul interacțiunilor de grup a condus la o creștere a interesului pentru cercetarea dinamicilor care guvernează luarea deciziilor în cazul juriștilor sau juraților (acolo unde sistemul impune existența acestora).

2. tehnicile de evaluare, testele, instrumentele psihologice își găsesc aplicabilitatea și în domeniul judiciar în contexte de evaluare a diverselor părți implicate într-o speță (ex: agresori, victime, martori) dar și în contextul analizei unor evidențe cu valență comportamentală și nu numai.

3. studiile de psihologie generală referitoare la particularitățile funcționării memoriei umane oferă sprijin pentru înțelegerea memoriei martorilor oculari.

Prezentul articol se va referi cu precădere la ultimele două aspecte menționate mai sus vizând elementele asociate cu fidelitatea/fiabilitatea instrumentelor sau tehnicilor de evaluare a evidențelor precum și elementele

² D. Howitt, *Introduction to forensic and criminal psychology*, Pearson Education, 2018, p. 9.

referitoare la utilitatea acestor aspecte în sfera problematicei mărturiei judiciare.

În anul 2009 Academia de Științe a Statelor Unite ale Americii a publicat un raport detaliat cu privire la necesitatea de a optimiza științele criminalistice³. Apariția acestui document a determinat experții în domeniu să acorde o mai mare atenție identificării unor modalități mai bune de a analiza și interpreta orice fel de dovadă care face obiectul unei investigații penale. Autorii subliniază faptul că, pentru a putea verifica dacă probele sunt admisibile în instanțele de judecată, criteriul credibilității este unul necesar, dar nu suficient. Ca atare, trebuie luat în considerare și criteriul fiabilității probelor. Specialiștii care au elaborat raportul menționat precizează explicit faptul că este esențial ca în procesul de evaluare a puterii probative a evidențelor să se răspundă la două întrebări. Prima se referă la măsura în care o anumită disciplină criminalistică este fundamentată pe o metodologie potrivită să ofere capacitatea de a analiza evidențele și de a raporta rezultatele cu acuratețe. A doua urmărește „în ce măsură practicienii într-o anumită disciplină criminalistică se bazează pe interpretarea umană, proces care poate fi supus erorilor, amenințat de concepții sau de absența unor proceduri operaționale sau a unor standarde de performanță robuste”.⁴

2. Imperativul considerării principiilor științifice în analiza probelor

Asumpția centrală a acestei secțiuni de argumentare (pledoarie) este aceea că luarea în considerare a principiilor psihologiei validate științific ar contribui semnificativ la îmbunătățirea proceselor și practicilor din sfera legală.

Problematika respectării unor principii autentice științifice în analiza evidențelor nu apare pentru prima dată în raportul Academiei de Științe a Statelor Unite ale Americii din 2009, ci mult mai devreme, odată cu impunerea criteriilor Daubert⁵, atât în analiza evidențelor din spețe civile cât și penale.

³ National Research Council (U.S.), *Strengthening forensic science in the United States: a path forward*, National Academies Press, Washington, D.C., 2009.

⁴ *Ibidem*, p.9.

⁵ Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc., 509 U.S. 579 (1993). Acest caz fundamentează o decizie importantă a Curții Supreme de Justiție a Statelor Unite ale Americii. Explicit, se stabilește faptul că în baza cunoștințelor științifice de specialitate, un martor expert poate depune mărturie cu scopul de a ajuta juriul să înțeleagă anumite particularități ale dovezilor. De exemplu, un medic poate, în calitate de martor expert, să explice în fața instanței efectele unui medicament.

Mai exact, cazul Daubert⁶ expune speța unei mame care acuză că un medicament luat în timpul sarcinii a determinat generarea unor probleme grave de sănătate la copilul nou-născut. Situația aduce în prim plan problema pseudo-științei în considerarea validității unor probe judiciare. Concret, este primul caz documentat care implică aducerea în fața curții de judecată a problematicei validității științifice a dovezilor care pun sub observație procedeul fabricării respectivului medicament, eficiența sa și posibilele efecte adverse.

Precedentul creat a condus la formularea criteriilor Daubert⁷, astfel încât decizia de a admite sau nu o probă în instanță să ia în considerare un ansamblu de aspecte care au devenit esențiale pentru o investigație⁸.

1. În primul rând, se verifică dacă tehnica științifică aplicată sau abordarea teoretică pe care se fundamentează ipotezele de lucru în investigația judiciară au fost verificate fie în context experimental, fie în situații concrete, de teren⁹. Explicit, prin apelul la această condiție observăm dacă am putea testa empiric principiile și asumțiile care fundamentează respectiva teorie. Mutând planul discuției în domeniul specific al anchetelor criminalistice, această primă condiție subliniază obligativitatea de a opera cu metode și tehnici care au trecut printr-un proces riguros de pre-testare (în laborator sau în teren) pentru a avea o idee clară referitoare la elementele funcționale, dar și la limitele setului de metode utilizate.

2. De asemenea, se urmărește dacă tehnica de analiză/investigație aplicată a făcut obiectul unei evaluări de tip peer-review sau a fost publicată. Condiția publicării în jurnale de specialitate cu un impact cât mai mare în domeniul vizat reprezintă standardul ideal, dar nu obligatoriu, cel puțin în etapa de dezvoltare a unei tehnici de investigație. În orice caz, rămâne imperativă obținerea unui acord cu privire la calitatea metodologiei utilizate, cu implicarea mai multor evaluatori experți. Acest acord nu ar trebui să fie rezultatul unui vot bazat pe opinii personale ci pe un set de criterii clar definite și pe o grilă de indicatori capabili să diferențieze între o metodă de analiză validă și una pseudo-științifică.

⁶ Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc., 509 U.S. 579 (1993).

⁷ 509 U.S. 593-594 (1993); C. T. Hutchinson, D.S. Ashby, *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc.: Redefining the Bases for Admissibility of Expert Scientific Testimony*, în Cardozo Law Review, vol. 15, 1993, HeinOnline.

⁸ Enumerarea criteriilor nu conține doar redarea exactă a setului de criterii, ci cuprinde o formulare completată de câteva explicații menite să clarifice anumite aspecte în context.

⁹ În psihologie (și alte domenii care adoptă paradigma cunoașterii validate științific și a practicilor validate empiric), validitatea ecologică se referă la măsura în care un aspect studiat în context de laborator (sau un rezultat obținut într-un astfel de cadru) poate fi generalizat în contexte și medii reale.

3. În plus, se observă care este rata de eroare potențială asociată tehnicii utilizate pentru analiza probelor sau a datelor care alcătuiesc un caz. Una din precizările importante referitoare la acest criteriu este accentuarea ideii că, uneori, noțiunea de probabilitate este asociată cu absența caracterului științific. Pentru a pune ordine în eventuala confuzie a termenilor, este important să se precizeze faptul că există științe probabilistice, iar psihologia este una dintre ele. Ca atare, într-un astfel de context cea mai importantă este estimarea corectă a intervalului de încredere corelat cu o anumită concluzie, rezultat sau decizie. În acest sens, domeniul psihologiei validate științific propune permanent modalități de calculare a unei probabilități obiective. Prin aceasta se asumă o marjă de eroare bine delimitată și cunoscută de cei care utilizează o anumită metodă de analiză a informațiilor, în locul invocării unor certitudini fără suport în realitate.

4. În același timp, se verifică dacă există standarde de control pentru tehnicile de analiză și interpretare și pentru aplicarea acestora. Acest criteriu aduce în prim plan ideea că, pe lângă necesitatea alegerii unor metodologii adecvate din punct de vedere științific, în etapa inițială, va fi recomandat și uneori chiar obligatoriu ca acestea să treacă prin procese de re-verificare și optimizare periodică.

5. Nu în ultimul rând, se are în vedere criteriul „acceptării generale”. Acest element devine un criteriu de evaluare a fidelității instrumentelor de măsurare. Acest lucru se datorează acreditării ideii că o metodă care reușește să atragă doar un suport minim din partea comunității va fi privită cu scepticism¹⁰.

Setul de criterii explicate mai sus subliniază importanța analizei probelor judiciare conform principiilor științifice. Una dintre caracteristicile care asigură calitatea evaluării unei probe este fidelitatea (fiabilitatea) instrumentelor utilizate pentru evaluarea unei evidențe.

3. Fidelitatea / fiabilitatea instrumentelor utilizate în analiza evidențelor

„In order to *rely* on a piece of evidence, the evidence needs to be *reliable*” (Pentru a te putea încrede într-o evidență aceasta trebuie să fie fidelă / fiabilă). Acest joc de cuvinte (încredere - fiabilitate) nu se referă la simple atribute care descriu formal felul în care ar trebui să fie o metodă de analiză sau investigație. Mai exact, termenul de *fidelitate a unei probe / a unui instrument de evaluare psihologică* reprezintă un criteriu psihometric obiectiv ce descrie gradul în care instrumentul / proba / testul oferă rezultate consistente. Prin rezultate consistente înțelegem apariția acelorași concluzii

¹⁰ Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc., 509 U.S. 579, 113 S. Ct. 2786 (1993)

odată utilizată o metodă de măsurare¹¹, tocmai cu scopul de a reduce subiectivitatea inerentă unui demers realizat de un evaluator.

Indiferent dacă anumite probe se aplică în scop de cercetare sau urmărind obiective practice de intervenție pentru o anumită speță, metodologia psihologică utilizează mai multe forme de testare a fidelității instrumentelor. Câteva dintre ele își găsesc mai mult utilitatea în psihologie (unde se lucrează cu date pentru a surprinde tendințe generale de comportament) cum ar fi coeficientul de consistență internă Alpha Cronbach¹² sau fidelitatea split-half¹³.

În același timp, o altă parte dintre formele de verificare a fidelității au la fel de mare aplicabilitate și în spectrul investigației judiciar-penale și criminalistice (acolo unde se lucrează cu analiza probelor asociate direct doar cu o anumită speță).

În această categorie sunt incluse următoarele forme de evaluare a fidelității modalităților, procedeele și tehnicilor de evaluare:

a) Fidelitatea externă / test-test subsecvent (*external / test-retest reliability*) - referitoare la măsura în care evaluatorii obțin aceleași concluzii prin aplicarea aceleiași metode de evaluare asupra aceluiași tip de material psihologic sau juridic-investigativ în momente diferite de analiză. Mai exact, se urmărește stabilitatea rezultatelor obținute prin aplicarea unui instrument sau tehnică de evaluare de la o utilizare la alta.

b) Fidelitatea inter-evaluatori (*inter-rater reliability*)- vizează gradul în care doi sau mai mulți evaluatori ajung la aceleași concluzii utilizând aceleași instrumente de evaluare psihologică sau investigativă.

c) Fidelitatea internă (*internal reliability*) – se referă la măsura în care componentele unui instrument de evaluare sau elementele constitutive ale unei tehnici investigative sunt coerente și conduc la rezultate consistente.

Analiza ierarhiei fidelității evidențelor și datelor aduce în prim plan faptul că, din punct de vedere metodologic, opiniile anecdotice se află la extrema inferioară a acestei scale, iar meta-analiza la limita superioară. Explicit, simplele opinii nu au proprietatea de a surprinde consistent și generalizabil un anume fapt sau fenomen supus evaluării. În schimb, concluziile surprinse în studiile meta-analitice au o valență obiectivă net superioară, cu atât mai mult cu cât în afară de indicațiile cu privire la

¹¹ [Online] la <https://methods.sagepub.com/methods-map/reliability>, accesat 26.10.2020.

¹² Coeficientul Alpha Cronbach reprezintă o măsură a consistenței interne a unui set de itemi sau a unui index. Explicit, această caracteristică se referă la măsura în care afirmațiile dintr-un chestionar sau probă psihologică surprind complet și coerent constructul evaluat de respectivul instrument de evaluare.

¹³ Fidelitatea split-half (de înjumătățire a chestionarului) se referă la măsura în care scorurile a jumătate dintre itemii/afirmațiile dintr-un chestionar se asociază cu itemii/afirmațiile din cealaltă jumătate a chestionarului.

semnificația statistică a unui efect studiat se aduc informații despre semnificația practică a acestuia¹⁴. Dintre toate tipurile de cercetări, studiul de caz reprezintă spațiul de intersecție pe care se întâlnesc psihologia și dreptul, având în vedere că specialiștii din ambele domenii apelează la această formă de investigație empirică. De asemenea, din punctul de vedere al fidelității, studiul de caz se află la jumătatea ierarhiei, oferind informații relevante, importante pentru explorarea unei situații, dar fără posibilitatea de a extrage rezultate evaluative și explicații cu caracter general.

Se observă faptul că în cazul multor categorii de probe criminalistice materialul investigat are caracter obiectiv și subiectivitatea apare doar în sfera interpretării – dacă nu există protocoale de analiză riguroase și instrumente de evaluare cu fidelitate dovedită. În contrast, în contextele în care materialul probativ este reprezentat de mărturii, subiectivitatea vine din două direcții. Pe de o parte, materialul investigat (declarația martorului) poate fi distorsionat cu sau fără intenția conștientă a celui care emite mărturia. Pe de altă parte, pot apărea erori în interpretarea materialului, inexactități emise de către evaluatori / analiști / investigatori. De aceea, înțelegerea și considerarea fidelității probelor capătă mai multă importanță în analiza mărturiilor judiciare, iar parte din cunoașterea fundamentală, metodologică și aplicativă specifică psihologiei poate fi trasferată și în plan juridic, pentru a facilita demersurile orientate spre indentificarea adevărului fundamental (*ground truth*) în fiecare speță.

4. Repere psihologice asupra problematicii mărturiilor judiciare

Conform *Dicționarului de Psihologie al Asociației Psihologilor Americani*¹⁵ (APA Dictionary of Psychology) *memoria martorilor oculari* se referă „la amintirea pe care o au indivizii despre un eveniment, adesea o infracțiune sau un accident de un anumit fel pe care aceștia l-au observat sau l-au trăit personal”. În acest context, fiabilitatea și acuratețea declarațiilor date de martorii oculari devin probleme de o importanță deosebită pentru psihologia judiciară, având în vedere faptul că studiile recente au dovedit existența unor

¹⁴ Deoarece prezentul articol nu are un scop metodologic, iar explicațiile de această natură au rol secundar, de suport, pentru unele argumente, nu intrăm în mai multe detalii referitoare la particularitățile unor tipuri de analize, studii și evaluări.

¹⁵ G. R. VandenBos, *APA dictionary of psychology*, American Psychological Association, 2007 [Online] la <https://dictionary.apa.org/>, accesat 10.11.2020.

fenomene precum efectul dezinformării¹⁶ (*misinformation effect*) sau efectul centrării pe arme¹⁷ (*weapon-focus effect*).

Același dicționar definește *mărturia martorilor oculari* drept ansamblul de evidențe date sub jurământ într-o instanță de judecată de către o persoană care pretinde că a asistat la faptele în litigiu.

Posibilitatea de a găsi acele indicii relevante care să ne ajute să facem o distincție corectă între o declarație fidelă și una care conține informații distorsionate (prezentate de către martor în mod intenționat sau neintenționat) reprezintă un deziderat important pentru domeniul judiciar. Acest lucru este foarte important, pentru că o mărturie poate fi o probă importantă într-o cauză penală și poate influența oricând cursul unei anchete sau rezultatul unui proces.

Dezbaterea ce vizează tema declarațiilor date de martorii oculari pornește de la două constatări principale.

Pe de o parte, se observă că investigatorii și instanțele de judecată tind să acorde a priori credibilitate declarațiilor venite din partea martorilor oculari. Acest lucru se întâmplă deoarece pentru multă vreme în sistemul judiciar penal mărturia a fost considerată „standardul de aur” sau „calea regală” de a proba existența sau non-existența unei fapte. În plus, profesioniștii în sfera legală au cunoștințe limitate cu privire la factorii care influențează (în sensul că pot altera) declarațiile făcute de martorii oculari¹⁸. Un studiu a arătat faptul că judecătorii evaluează corect acuratețea mărturiilor doar în proporție de 55 % , în cazul unei analize realizate pe specialiști care activează în domeniul judiciar american¹⁹. De exemplu, o mare parte dintre judecători cred (eronat) că abilitatea unui martor de a-și reaminti detalii

¹⁶ Efectul dezinformării (*misinformation effect*) se referă la fenomenul prin care o persoană își amintește în mod eronat informații înșelătoare pe care i le-a furnizat cineva în loc să își amintească cu exactitate informațiile corecte care fuseseră prezentate anterior.

¹⁷ Efectul centrării pe arme (*weapon-focus-effect*) se referă la tendința martorilor oculari de a-și concentra atenția asupra oricărei arme prezente la locul faptei, limitându-le astfel capacitatea de a-și aminti alte detalii ale scenei infracțiunii, cum ar fi fața făptuitorului.

¹⁸ R. A. Wise, M. A. .Safer, *What US judges know and believe about eyewitness testimony*, în *Applied Cognitive Psychology: The Official Journal of the Society for Applied Research in Memory and Cognition*, vol. 18, nr. 4, 2004, Wiley Online Library, pp. 427-443, [Online] la <http://dx.doi.org/10.1080/10683160701580099> , accesat 10.11.2020; S. Magnussen *et al.*, *What judges know about eyewitness testimony: A comparison of Norwegian and US judges*, în *Psychology, Crime & Law*, vol. 14, nr. 3, 2008, Taylor & Francis, pp 177-188, [Online] la <http://dx.doi.org/10.1080/10683160701580099> , accesat 10.11.2020.

¹⁹ S. Magnussen *et al.*, *op. cit.*

minore asociate unui eveniment reprezintă un bun indicator al acurateței declarației.

Pe de altă parte, cercetările psihologice empirice arată limitele memoriei și probabilitatea foarte ridicată ca un martor să prezinte o realitate distorsionată chiar și atunci când are cele mai bune intenții și își dorește să colaboreze în mod onest cu anchetatorii. Ca atare, se poate spune despre memoria umană că se aseamănă mai degrabă cu un dispozitiv de interpretare subiectivă a realității și mai puțin cu un dispozitiv de înregistrare fidelă și precisă a acesteia. Acest aspect este menționat în lucrările de specialitate ale unor autori care au fost pionieri în obținerea și sistematizarea primelor dovezi empirice care au susținut această ipoteză cu privire la procesarea informațiilor și memoria umană²⁰. În această privință, majoritatea cercetărilor actuale nu au făcut decât să valideze și să întărească credibilitatea constatărilor timpurii, nuanțând și explicând pe cât posibil factorii și mecanismele psihice care conduc la de-construcția și re-construcția realității, astfel încât un fapt observat în realitate nu mai seamănă sută la sută cu un fapt reamintit.

Importanța și sensibilitatea problematicii investigate se reflectă în consecințele practice pe care identificarea greșită a autorului infracțiunii le poate avea asupra creării unor premise pentru erori judiciare grave. Pentru a ilustra proporțiile problemei sunt relevante statisticile aduse în prim plan prin intermediul Innocence Project²¹. Într-una dintre actualizările recente de pe pagina web a acestei organizații este raportat faptul că aproximativ 70% dintre condamnările revocate ca urmare a faptului că s-a stabilit ulterior nevinovăția prin probe ADN, au avut drept sursă a erorii judiciare inițiale o identificare greșită bazată pe declarația unui martor ocular²².

Este important de precizat și faptul că, din totalul de persoane care s-au dovedit a fi nevinovate și au fost exonerate în urma demersurilor de

²⁰ B. R. Clifford, R. Bull, *The psychology of person identification*, vol. 6, Routledge, 2017; E. F. Loftus, *When a lie becomes memory's truth: Memory distortion after exposure to misinformation*, în *Current directions in psychological science*, vol. 1, nr. 4, 1992, SAGE Publications, Los Angeles, CA, pp. 121-123, [Online] la <https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10769035>, accesat 10.11.2020; A. D. Yarmey, *The psychology of eyewitness testimony*, Free Press New York, 1979.

²¹ Innocence Project este o organizație înființată în 1992 de către Peter Neufeld și Barry Scheck, al cărei scop principal este acela de a reanaliza spețe în care există suspiciunea că s-au făcut condamnări pe nedrept. În acest context, probele ADN au constituit principala modalitate de a justifica necesitatea exonerării celor care primiseră o pedeapsă cu închisoarea pentru o faptă de care nu erau vinovați (Site-ul oficial: <https://www.innocenceproject.org>).

²² *DNA Exonerations in the United States*. (n.d.). Innocence Project, [Online] la <https://innocenceproject.org/dna-exonerations-in-the-united-states/>, accesat 2.11.2020.

analiză și a inițiativelor Innocence Project, 20% ajunseseră să mărturisească în fața anchetatorilor și instanței o faptă pe care nu au comis-o²³.

5. Memoria ca proces cognitiv reconstructiv și implicațiile asupra mărturiei judiciare

Cunoașterea psihologică bazată pe evidențe empirice subliniază o explicație procesuală pentru faptul că martorii nu au capacitatea de a reda cu acuratețe detaliile unui eveniment observat. Ca atare, multiple studii au arătat că există un cumul de elemente care contribuie la erorile memoriei unui martor.

Cele mai relevante aspecte sunt:

- a). atunci când observăm un fapt ne concentrăm și surprindem doar parțial detaliile acestuia;
- b). nu toate elementele observate sunt stocate în memorie;
- c). în momentul în care se încearcă recuperarea din memorie a cantității (limitate) de informații, nu ne reamintim totul și de aceea lacunele memoriei sunt completate cu alte amănunte care ni se par logice sau care corespund așteptărilor noastre în raport cu respectiva situație.

Erorile în reamintirea și interpretarea realității observate pot interveni în orice etapă a derulării unui investigației și chiar în etape preliminare debutului acesteia.

5.1. Momentul în care martorul observă respectiva întâmplare

Astfel, observatorul începe să construiască în manieră personală filmul evenimentului, chiar din momentul în care vede respectiva întâmplare (de exemplu comiterea unei infracțiuni). Există cercetări care sprijină ipoteza conform căreia martorii nu reușesc să estimeze corect distanța la care se aflau față de locul faptei, durata desfășurării evenimentului sau durata de expunere la detaliile asociate situației²⁴. Aceste aproximări inexacte au efect asupra identificării suspectului.

²³ R. Bull, C. Cooke, R. Hatcher, *Criminal psychology: A beginner's guide*, Simon and Schuster, 2009.

²⁴ J. Attard, M. Bindemann, *Establishing the duration of crimes: An individual differences and eye-tracking investigation into time estimation*, în *Applied Cognitive Psychology*, vol. 28, nr. 2, 2014, Wiley Online Library, 215-225, [Online] la doi:10.1002/acp.2986, accesat 12.11.2020; RCL Lindsay *et al.*, *How variations in distance affect eyewitness reports and identification accuracy*, în *Law and Human Behavior*, vol. 32, nr. 6, 2008, Springer, pp. 526-535, [Online] la <https://doi.org/10.1007/s10979-008-9128-x>, accesat 12.11.2020; W. Burt Thompson, *Eyewitness memory: a field study of viewing angle, pose, and eyewitness age*, în *Applied Psychology in Criminal Justice*, vol. 14, nr. 2, 2018, Prescient Press, pp. 102-119, [Online] 2019-27390-002, accesat 12.11.2020.

5.2. Intervalul de timp dintre momentul observării faptei și contactul cu poliția

De asemenea, intervalul de timp scurs între momentul observării faptei și contactul cu poliția poate influența nivelul de acuratețe al detaliilor amintite și implicit probabilitatea de apariție a erorilor de identificare a suspectului. Un studiu evidențiază un element paradoxal la prima vedere. Mai exact, se constată că, adesea, cu cât intervalul dintre observarea faptei și interviuarea martorului de către poliție este mai mare, cu atât detaliile oferite în declarație sunt mai precise, deși numărul lor este mai redus²⁵. Practic, întârzierea relativă a momentului preluării de către investigatori a declarațiilor martorilor poate avea drept rezultat producerea unor relatări mai puțin amănunțite dar cu un grad mai mare de corespondență cu realitatea. În același timp, trebuie luate în calcul și anumite dezavantaje ale amânării interviuării. În acest sens, există studii care atestă faptul că amânarea momentului interviuării martorilor oculari poate determina reducerea disponibilității acestora de a lua parte la procedurile de indentificare (line-up). De asemenea, deși întârzierea contribuie la scăderea ratei de false identificări, în același timp scade și numărul de identificări corecte²⁶.

5.3. Etapa contactului inițial cu poliția

Etapa contactului inițial cu poliția deschide calea către alte surse și posibilități de eroare. În primul rând, apar elemente de denaturare cauzate de investigatori. În această categorie se încadrează:

- *Erorile confirmatorii* - apărute în contextul în care anchetatorii au o imagine preconcepută despre ceea ce s-a petrecut în contextul investigat, despre modul de comitere a infracțiunii și/sau despre suspect. Această stare de fapt îi determină să influențeze declarațiile martorilor oculari prin întrebări sugestive care conduc spre formularea răspunsului așteptat (*leading questions*).

- *Erorile de contaminare* - apărute în situația în care anchetatorii prezintă deliberat sau din neglijență anumite informații, modificând prin

²⁵ A. Pansky, A. Koriati, M. Goldsmith, *Eyewitness Recall and Testimony*, The Guilford Press, 2005.

²⁶ J. W. Shepherd, *Identification after long delays*, în S. M. A. Lloyd-Bostock & B. R. Clifford (eds.), *Evaluating witness evidence*, Wiley Chichester, 1983; T. Valentine, A. Pickering, S. Darling, *Characteristics of eyewitness identification that predict the outcome of real lineups*, în *Applied Cognitive Psychology: The Official Journal of the Society for Applied Research in Memory and Cognition*, vol. 17, nr. 8, 2003, Wiley Online Library, pp. 969-993, [Online] la <https://doi.org/10.1002/acp.939> , accesat 13.11.2020.

semnale de confirmare sau infirmare percepția inițială a martorilor și implicit declarațiile acestora.

Percepția distorsionată și reamintirea parțială a seriei de evenimente asociate unei infracțiuni apar și independent de voința intervievatorilor. În consecință, erorile pot fi prezente chiar și atunci când nu există presiuni și factori de coerciție din partea anchetatorilor. Așadar, persoana care depune mărturie poate afirma lucruri neadevărate, eronate, neconforme cu realitatea obiectivă, ca urmare a intervenției unor factori care favorizează producerea amintirilor false.

În literatura de specialitate specifică domeniului se disting două categorii principale de amintiri false:

- *Amintirile false care apar spontan* din cauza faptului că martorul expus la un anumit detaliu al cazului activează în memorie în mod automat și nemijlocit (fără nicio influență externă) anumite informații care ar putea fi asociate unui context similar, dar care în speța analizată acestea nu au existat. Experimental, acest fenomen a fost dovedit prin studii de laborator în care, de exemplu, participanților li se cerea, în primă fază, să memoreze cuvinte asociate unui anumit subiect (de exemplu, legate de somn), iar în a doua fază – de reamintire – se constata că aceștia menționau și cuvinte din același câmp semantic, despre care aveau impresia că le-au observat, în prima etapă, deși acestea nu erau în lista inițială²⁷.

- *Amintirile false induse prin sugestie* apar în situația în care, pornind de la o amintire a unui fapt real, sunt adăugate informații greșite/detalii false. Putem spune că acestea au drept consecință un efect de dezinformare și implicit de înlocuire mentală a realității observate cu o interpretare plauzibilă dar neconcordantă cu datele obiective asociate respectivei situații. Cel mai adesea, sugestiile vin sub forma unor întrebări formulate în așa fel încât cei care răspund preiau un element din interogație și îl utilizează drept reper, presupunând aproape automat că, dacă prin chestionarea respectivă se invocă un anumit detaliu, acesta chiar a existat în situația reală. În acest sens, se remarcă eforturile de cercetare ale autoarei Elizabeth Loftus care, alături de mai mulți colaboratori, a demonstrat în mai multe studii empirice impactul întrebărilor sugestive (al modalității de alcătuire a frazei și de alegere a cuvintelor) asupra memoriei martorilor oculari²⁸. Pentru

²⁷ H. L. Roediger, K. B. McDermott, *Creating false memories: Remembering words not presented in lists*, în *Journal of experimental psychology: Learning, Memory, and Cognition*, vol. 21, nr. 4, 1995, American Psychological Association, pp. 803 - 814, [Online] la 10.1037/0278-7393.21.4.803, accesat 13.11.2020.

²⁸ E. F. Loftus, *Leading questions and the eyewitness report*, în *Cognitive Psychology*, vol. 7, nr. 4, 1975, pp. 560-572, [Online] la [https://doi.org/10.1016/0010-0285\(75\)90023-7](https://doi.org/10.1016/0010-0285(75)90023-7), accesat 15.11.2020; E. F. Loftus, Guido Zanni, *Eyewitness testimony: The influence of the wording of a question*, în *Bulletin*

cunoscătorii domeniului, unul dintre studiile consacrate este acela în care participanților care vizionau imagini ale unor accidente de trafic li se adresau mai apoi întrebări cu privire la existența unor faruri/geamuri sparte, iar o mare parte dintre observatori afirmau că au văzut aceste detalii, deși în realitate ele nu existau în imaginile prezentate²⁹. Loftus³⁰ evidențiază faptul că, atunci când memoria martorilor oculari este alterată, aceștia ajung să nu conștientizeze acest lucru. Ei integrează informațiile false alături de cele reale într-un ansamblu cu o aparență de verosimilitate, fără a reuși să facă diferența între ele. Acest fenomen poartă numele de efect al atribuirii greșite a sursei (*source misattribution effect*). În plus, cu cât persoana se expune mai mult la informațiile false, cu atât imaginea situației invocate capătă mai multă claritate fără a fi însă fidelă realității. Ținând cont de riscurile inerente adresării întrebărilor sugestive, s-a propus ca modalitate de contracarare a acestor efecte negative crearea unei proceduri bazate pe un interviu semi-directiv auto-administrat. Mai exact, s-a constatat că, dacă martorilor li se oferă posibilitatea să răspundă la o serie de întrebări deschise, în scris, crește semnificativ șansa de a face relatări corecte, pentru că dispare principalul factor de inducere a erorii în acest context³¹.

5.4. Etapa ulterioară de identificare a infractorului

Erorile de contaminare și cele de confirmare pot să apară și în etapa ulterioară de identificare a infractorului.

Referitor la faptul că, cel mai adesea, martorii sunt de bună-credință și totuși oferă informații lipsite de exactitate, Howitt³² imaginează exemplul în care unui martor îi este prezentată fotografia unui suspect și este rugat să spună dacă acea persoană a săvârșit de fapt infracțiunea investigată. În cele ce urmează vom însoți expunerea de motive, așa cum este ea făcută de autor, cu o serie de explicații necesare atât pentru a înțelege contextul care facilitează respectiva interpretare, cât și pentru a înțelege metodele sugerate

of the Psychonomic Society, vol. 5, nr. 1, 1975, Springer, pp. 86-88 [Online] la <https://doi.org/10.3758/BF03336715>, accesat 15.11.2020.

²⁹ E. F. Loftus, J. C. Palmer, *Reconstruction of automobile destruction: An example of the interaction between language and memory*, în *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, vol. 13, nr. 5, 1974, pp. 585-589, [Online] la [https://doi.org/10.1016/S0022-5371\(74\)80011-3](https://doi.org/10.1016/S0022-5371(74)80011-3), accesat 15.11.2020.

³⁰ E. F. Loftus, *Planting misinformation in the human mind: A 30-year investigation of the malleability of memory*, în *Learning & memory*, vol. 12, nr. 4, 2005, pp. 361-366, [Online] la <https://doi.org/10.1101/lm.94705>, accesat 15.11.2020.

³¹ F. Gabbert et al., *Protecting against susceptibility to misinformation with the use of a Self-Administered Interview*, în *Applied Cognitive Psychology*, vol. 26, 2012, pp. 568-575, [Online] la <https://doi.org/10.1002/acp.2828>, accesat 15.11.2020.

³² D. Howitt, *Introduction to forensic and criminal psychology*, Pearson Education, 2018, p. 268.

de prevenire a generării unor impresii deformate asociate rolului de martor. Revenind la exemplul ales de Howitt³³ sesizăm că, împotriva intenției sincere de a spune adevărul, martorul ar putea face o identificare eronată, confundând un individ inocent cu făptașul real, din mai multe motive printre care se numără:

a. Impresia că poliția ar avea motive solide să suspecteze anume persoana din fotografia prezentată, atâta timp cât se referă la aceasta în mod explicit. Putem afirma că, pentru a contracara o astfel de impresie, devine esențial ca martorii să fie asigurați că este în regulă să spună că nu știu sau că nu au certitudini în privința identității adevăratului suspect, chiar dacă au asistat într-un fel sau altul la situația investigată.

b. Persoana (inocentă) din fotografie ar putea să semene cu adevăratul făptaș pe care martorul să-l fi observat la locul comiterii infracțiunii. Astfel, putem regăsi fenomenul de transfer inconștient, care se referă, mai exact, la situația în care un martor poate indentifica în mod greșit un suspect (care în realitate este nevinovat) pentru că l-a observat pe individul inocent înainte și îl confundă cu autorul infracțiunii. Acest tip de eroare este întâlnită frecvent atunci când infractorul și persoana inocentă se află în proximitate sau sunt văzute în același context³⁴. Ca atare, apare un risc major ca oameni aflați în locul nepotrivit la momentul nepotrivit să fie confundați cu ușurință cu autorii faptelor ilegale.

c. Martorul poate crede că a mai văzut persoana din fotografie într-o circumstanță anterioară.

d. Martorul ar putea fi preocupat de faptul că ar fi considerat ignorant dacă ar recunoaște că nu își amintește, chiar dacă într-adevăr a văzut persoana din fotografie la locul faptei sau nu.

Un detaliu demn de menționat este acela că, atunci când făptașii sunt cunoscuți, problema identificării eronate de către martor este aproape inexistentă. În schimb, atunci când martorul este pus în situația de a identifica persoane care îi sunt străine, probabilitatea de apariție a identificării greșite crește semnificativ.

Cazuistica și cercetările empirice aduc în prim plan multiple exemple care ilustrează faptul că declarațiile martorilor oculari sunt adesea caracterizate prin lipsa de acuratețe și oferirea unor detalii neconcordante cu realitatea.

Un astfel de exemplu bine documentat regăsim în cazul asasinatului Annei Lindh în 2003, pe atunci Ministrul de Externe al Suediei. S-a

³³ *Ibidem*.

³⁴ D. R. Ross et al., *Unconscious transference and mistaken identity: When a witness misidentifies a familiar but innocent person*, în *Journal of Applied Psychology*, vol. 79, nr. 6, 1994, American Psychological Association, pp. 918-930, [Online] la <https://doi.org/10.1037/0021-9010.79.6.918>, accesat 16.11.2020.

constatat că cei 29 de martori care au fost prezenți și au observat evenimentele au oferit descrieri mai degrabă imprecise și lipsite de acuratețe în ceea ce privește vârsta, înălțimea și constituția autorului crimei. Mai exact, prin compararea declarațiilor cu imaginile surprinse de camerele de supraveghere s-a putut constata că există inadvertențe puternice³⁵.

O cercetare realizată în Olanda, care colectează un număr amplu de date, scoate în evidență capacitatea redusă a martorilor de a reda cu acuratețe detalii pe care le rețin atunci când observă un jaf³⁶. Declarațiile a 1300 de martori includeau informații extrase din studierea a 400 de jafuri și se obținuseră 2300 de descrieri ale infractorilor (dintre care 1650 au putut fi verificate). În acest studiu s-au luat în considerare anumite elemente specifice martorilor (gen și vârstă) precum și anumite circumstanțe în care aceștia au observat infracțiunea (intervalul dintre observarea evenimentului și luarea declarației, condițiile de luminozitate în spațiul în care a avut loc jaful observat, dacă vizibilitatea martorului a fost în vreun fel obstrucționată sau nu, distanța dintre locul unde se regăsea martorul și locul de desfășurare a infracțiunii). Descrierile realizate de martori au fost comparate cu descrierile reale ale înfățișării autorilor acelor jafuri, informațiile fiind la dispoziția poliției după capturarea acestor infractori. Rezultatele au arătat că observatorii percep în mod corect unele semnalmente ale infractorilor și au dificultăți majore în a sesiza cu exactitate alte caracteristici ale acestora. Astfel, proporțiile identificărilor corecte în asociere cu particularitățile făptașilor sunt următoarele: genul (100%), forma ochilor (100%), culoarea părului (73%), forma feței (69%), rasa (60%), înălțimea (52%) și proeminența urechilor (50%).

Studiul mai constată că martorilor le-a fost dificil să spună cu exactitate dacă făptașii observați aveau mustăți, barbă sau dacă vorbeau cu accent sau într-un anumit dialect.

Desigur că astfel de procente pot varia de la un studiu la altul, însă ceea ce rămâne demn de reținut este faptul că limitele inerente proceselor perceptivă, atenționale și mnezice (asociate memoriei) impun oamenilor obstacole în a reda cu precizie ceea ce văd.

³⁵ D. Howitt, *op. cit.*, p. 269.

³⁶ P. J. Van Koppen, S. K. Lochun, *Portraying perpetrators; the validity of offender descriptions by witnesses*, în *Law and Human Behavior*, vol. 21, nr. 6, 1997, Springer, pp. 661-685, [Online] la <https://doi.org/10.1023/A:1024812831576>, accesat 16.11.2020.

6. Factori asociați alterării memoriei martorilor oculari

Ideea că „nu mint toți cei care nu spun adevărul”³⁷ poate contraria la prima lectură, dar la o analiză mai atentă ne dăm seama că o astfel de sintagmă afirmă o dată în plus că, cel mai frecvent, nu lipsa de onestitate a martorilor reprezintă principalul obstacol în calea adevărului judiciar. În schimb, piedicile care blochează receptarea complet obiectivă a realității se asociază, în plan general, cu percepțiile deformate, capacitatea limitată de concentrare a atenției precum și cu volatilitatea memoriei.

Categoriile de factori care pot influența și distorsiona declarațiile martorilor oculari sunt cuprinse în diverse taxonomii care prezintă un grad de relativă similaritate.

Una din clasificări este cea realizată de Wells în anul 1978³⁸ care face distincția între:

1. *Variabilele sistemului*, care sunt acei factori specifici sistemului judiciar și procedurilor de indentificare. În această categorie sunt incluse aspectele asociate procedurilor de interogatoriu, elemente care se referă la caracteristicile și particularitățile metodelor folosite pentru a se obține și valorifica informația pe care o deține martorul. Drept exemple pentru astfel de elemente autorul indică reconstituirea cursului infracțiunii cu ajutorul unor artiști, utilizarea computerului, identificarea prin prezentarea mai multor persoane, folosirea portretului robot. În accepțiunea autorului acești factori pot fi modificați și optimizați pentru a asigura cadrul favorabil pentru o mărturie de calitate.

2. *Variabilele martorului (variabile de estimare)*, care sunt caracteristicile specifice persoanei ce depune mărturia. Autorul afirmă că acești factori nu pot fi controlați.

Spre deosebire de variabilele asociate martorului și ale cazului asupra cărora nu se (mai) poate interveni la momentul anchetării unei infracțiuni, ci pot fi doar surprinse sau estimate, variabilele sistemului pot fi controlate astfel încât să se asigure o investigație conformă cu normele juridice. Respectarea normativelor procedurale specifice sferei legale trebuie completată de cunoașterea rolului unor factori psihologici care își pun amprenta asupra capacității martorilor oculari de a surprinde cu acuratețe detaliile unei infracțiuni și particularitățile unui infractor.

Se poate susține că studiul psihologic al declarațiilor martorilor oculari s-a constituit într-un domeniu pragmatic, în care au conclucrat cu

³⁷ G. Groza, *Psihologie aplicată în procesul penal*, Editura Universul Juridic, București, 2019, p. 146.

³⁸ G. L. Wells, *Applied eyewitness-testimony research: System variables and estimator variables*, în *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 36, nr. 12, 1978, American Psychological Association, pp. 1546-1557, [Online] la <https://doi.org/10.1037/0022-3514.36.12.1546>, accesat 17.11.2020.

succes elemente din spectrul psihologiei experimentale și aspecte din aria psihologiei sociale-cognitive. De aceea, a fost posibilă oferirea mai multor soluții practice, validate științific în vederea optimizării demersurilor investigative în etapele de interacțiune cu martorii.

Având în vedere gama de concluzii utile în plan aplicativ ce s-au desprins din această nișă de cercetare, ni se pare important să menționăm cele mai relevante recomandări în următoarele direcții: a) pentru optimizarea procedurilor de intervievare a martorilor oculari; b) pentru optimizarea procedurilor de identificare (corectă) a suspectilor de către martorii oculari.

6.1. Recomandări pentru optimizarea procedurilor de intervievare a martorilor oculari

Profesorul de psihologie Ray Bull și profesorul de drept Di Birch propun în anul 1992 un set de bune practici pentru a înregistra video mărturiile copiilor, cu scopul de a fi utilizate în cadrul procedurilor judiciare, intitulat *Memorandum of Good Practice On Video Recorded Interviews With Child Witnesses For Criminal Proceedings* (MOGP)³⁹. Respectivul linii directoare pentru fundamentarea bunelor practici au fost actualizate prin intermediul *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance for Vulnerable and Intimidated Witnesses, Including Children (ABE)* din 2002⁴⁰. Pornind de la aceste recomandări, majoritatea țărilor au creat și implementat proceduri utile pentru reglementarea interacțiunii dintre investigatori și martori și în cazul adulților. De asemenea, există un acord cvasi-general în ceea ce privește elementele care intră în procesul secvențial al unei interacțiuni optime cu martorul. În acest sens, autorii afirmă că sunt necesare:

1. Stabilirea unui raport cu martorul.

2. Obținerea unei relatări nedistorsionate (liberă de constrângeri impuse, autoimpuse sau induse). Pentru aceasta este imperativ ca martorului să i se permită să se exprime cu propriile cuvinte și în ritm propriu. Achetatorul poate interveni cu întrebări, deschise, după ce persoana intervievată își formulează declarația, descriind evenimentele observate așa cum le-a perceput. În situația în care investigatorul întrerupe prin întrebări firul discursiv al martorului probabilitatea de apariție a detaliilor imprecise crește semnificativ.

³⁹ Home Office and Department of Health, „Memorandum of good practice on video recorded interviews with child witnesses for criminal proceedings”, 1992, HMSO London.

⁴⁰ London (United Kingdom), Home Office, *Achieving best evidence in criminal proceedings Guidance for vulnerable or intimidated witnesses, including children; appendices*, 2002, United Kingdom: Home Office, Communications Directorate; R. Bull, C. Cooke, R. Hatcher, *Criminal psychology: A beginner's guide*, Simon and Schuster, 2009.

3. Adresarea unor întrebări adecvate (care să nu sugereze implicit răspunsul).

4. Extragerea unor concluzii și asigurarea că în urma interviului martorul nu rămâne cu o stare negativă. În acest scop se recomandă ca cel care coordonează interviul să încheie discuția într-o cheie neutră⁴¹.

În unele demersuri investigative se poate aplica tehnica interviului cognitiv. În practica judiciară aceasta tehnică structurată este utilizată pentru a îmbunătăți procesul de rememorare în cazul martorilor oculari prin intermediul recuperării cognitive a amintirilor. Prin interviul cognitiv se poate restabili contextul în care au avut loc evenimentele, raportarea a cât mai multor detalii (chiar dacă inițial unele dintre ele par irelevante), se preîntâmpină reamintirea evenimentelor în ordine diferită sau schimbarea perspectivei⁴². Un exemplu tipic asociat ideii de interviu cognitiv este cerința investigatorului ca martorul să își amintească zgomotul de fond, atmosfera generală din spațiul unde a avut loc situația/infracțiunea investigată. Deși acele elemente nu sunt indicii relevante asociate speței în mod direct, reamintirea lor declanșează apoi reamintirea fidelă a unor amănunte relevante.

6.2. Recomandări pentru optimizarea procedurilor de indentificare a suspecților de către martori (line-up)

Luând în considerare faptul că identificarea suspecților de către martorii oculari în proceduri tipice de aliniere (*line-up*) implică destul de des confundarea unei persoane inocente cu adevăratul făptaș, se impun o serie de reglementări menite să prevină astfel de erori care pot avea consecințe judiciare grave (pedepsirea pe nedrept a unui nevinovat sau nepedepsirea unui vinovat). Aceste bune practici sunt trecute în revista și explicate după cum urmează:⁴³

a) Descrierile verbale pe care martorii le oferă cu referire la autorul infracțiunii trebuie colectate înainte de desfășurarea procedurii de aliniere în vederea identificării.

b) Fiecare aliniere ar trebui să conțină doar un suspect și un minim de cinci participanți cu rol distractor care să se alăture acestuia.

c) Participanții care au rol distractor în aliniere trebuie să aibă caracteristici asemănătoare cu descrierile făptașului, așa cum sunt ele făcute

⁴¹ R. Bull et al., *op. cit.*

⁴² G. R. VandenBos, *APA dictionary of psychology*, American Psychological Association, 2007, [Online] la <https://dictionary.apa.org/>, accesat 10.11.2020.

⁴³ J. Turtle, R.C.L. Lindsay, G. L. Wells, *Best practice recommendations for eyewitness evidence procedures: New ideas for the oldest way to solve a case*, în Canadian Journal of Police and Security Services, vol. 1, nr. 1, Meritus Solutions, Inc., 2003.

de către martori. Studiile arată că este eficient ca distractorii să prezinte o oarecare similaritate cu suspectul, în ceea ce privește aspectul fizic.

d) Suspectul nu ar trebui să se distingă de ceilalți participanți la aliniere prin prezența anumitor caracteristici diferențiatore pe care martorii nu le-au surprins în deschiderea realizată anterior. Adăugăm faptul că, dacă o anumită persoană din aliniere iese în evidență prin niște detalii stridente, este posibil să atragă atenția din cauza acestor elemente, iar martorii să fie tentați să îl identifice în baza acestui semn distinctiv, nu pentru că ar fi vorba despre persoana cu adevărat vinovată.

e) Suspectul și participanții cu rol distractor trebuie să varieze din punctul de vedere al caracteristicilor fizice non-distinctive pe care martorii oculari nu le menționează în descrierea inițială (să nu fie identici sau foarte asemănători). O astfel de procedură ar permite observarea unor diferențe utile folosite cu scopul de a distinge prin contrast între aparența fizică a suspectului și cea a participanților cu rol distractor. În sinteză, adăugăm că suspectul și distractorii trebuie să semene fizic sub aspectul caracteristicilor menționate în prealabil de martorii oculari și să fie diferiți sub aspectul altor caracteristici fizice neprecizate în etapa preliminară.

f) Dacă există mai mulți martori ar trebui să fie organizate proceduri de identificare separate pentru fiecare în parte. Dacă organizarea demersurilor individuale nu este posibilă, trebuie schimbată poziționarea în aliniere / ordinea participanților din expunere pentru fiecare martor.

g) Identificarea ar trebui să aibă la bază o procedură de tip dublu-orb. Mai exact, persoana/investigatorul care gestionează acest demers nu ar trebui să știe care dintre participanții la aliniere este suspectul și care sunt persoanele cu rol distractor. În plus, cel/cea care se ocupă de derularea acestui demers trebuie să spună martorilor că nici el/ea nu știe cine este suspectul.

h) Martorilor ar trebui să li se precizeze clar că suspectul se poate afla în aliniere sau nu. De asemenea, martorii trebuie rugați/ atenționați să se abțină de la încercarea de a ghici chiar dacă această tentație apare.

i) Martorii trebuie să indice dacă recunosc suspectul și, dacă sunt siguri pe respectiva identificare, li se solicită să spună din ce context își reamintesc despre persoana în cauză (sursa identificării).

j) Martorii ar trebui să afirme în propriile cuvinte cât de multă încredere au în decizia de identificare pe care au luat-o.

k) Toate declarațiile martorilor și etapele procedurii de identificare ar trebui înregistrate (de preferat audio-video).

l) Alinierea de tip secvențial (în care suspectul și participanții distractori sunt prezentați pe rând) este preferată alinerii de tip simultan (în care suspectul și distractorii sunt prezentați în același timp) pentru că produce mai puține identificări eronate atunci când făptașul nu este prezent. Administrarea secvențială și cea simultană sunt proceduri care produc un

număr similar de identificări corecte atunci când suspectul este prezent în aliniere.

7. Considerații psihologice finale referitoare la mărturia judiciară

În plan generic, prezentul articol a avut drept scop trecerea în revistă a unor elemente conceptuale și rezultate empirice importante pentru înțelegerea implicațiilor asociate mărturiei judiciare. În plan specific, s-a avut în vedere evidențierea unor factori și fenomene de ordin psihologic care ar descrie și explica anumite caracteristici ale declarațiilor martorilor oculari.

Îndrăznim să afirmăm că studiul psihologic al declarațiilor relatărilor făcute de martori propune juriștilor și instanțelor de judecată o nouă manieră de raportare la mărturia judiciară. Menționăm o serie de recomandări⁴⁴ pe care le considerăm esențiale în ghidarea activității juriștilor. Pornind de la ideile autoarei, amintim în rândurile următoare o serie de elemente importante.

În primul rând, organele judiciare ar trebui să conștientizeze că declarațiile unui martor pot să difere de la o audiere la alta nu pentru că persoana în cauză ar vrea să mintă, ci pentru că este expusă unor informații post-eveniment.

În plus, schimbarea unei declarații din partea martorului nu este un semnal automat al unei raportări necorespunzătoare în raport cu exigențele anchetei.

Suplimentar, cei care sunt responsabili de derularea procedurilor de ordin juridic ar trebui să se asigure că martorii sunt audiați cât mai repede după ce fapta investigată a avut loc.

De asemenea, este esențial să se respecte întocmai procedura de intervievare, astfel încât inițial martorul să fie lăsat să spună tot ce știe despre evenimentul ce face obiectul anchetei și abia apoi să i se adreseze întrebări.

În același timp, este important ca prima declarație să surprindă evenimentul investigat în cât mai multe detalii, pentru a evita raportarea selectivă a informațiilor (a nu considera din start că unele aspecte sunt mai importante decât altele, generând astfel un efect de contaminare).

De o relevanță deosebită pentru obținerea unei mărturii cu un grad cât mai ridicat de acuratețe este și adaptarea limbajului în funcție de nivelul de înțelegere al persoanei audiate.

Nu în ultimul rând, juriștii și alți specialiști din domenii conexe trebuie să adopte o abordare precaută față de declarațiile date de martori și față de abilitatea de a identifica suspectii (chiar și atunci când martorii își doresc acest lucru). Încrederea nu trebuie să fie absentă, ci doar să fie temperată de conștientizarea faptului că o declarație are o încărcătură de

⁴⁴ G. Groza, *op. cit.*, pp. 144-166.

subiectivitate provenită din multiple surse. În plus, puterea probativă a unei declarații ar trebui evaluată de la caz la caz, iar fiecare mărturie ar trebui coroborată cu alte categorii de dovezi.

Reiterăm ideea conform căreia cunoașterea unor procese psihologice aduce în prim plan necesitatea de a adapta practica judiciară în funcție de noi constatări referitoare la comportamente umane tipice pentru diverse circumstanțe. Nu în ultimul rând, precizăm că recomandările menționate în cadrul acestei secțiuni de remarci cu rol concludiv ar trebui să devină imperative pentru a produce efectele benefice concrete pentru practica judiciară⁴⁵.

Referințe

- Attard J. & Bindemann M., *Establishing the duration of crimes: An individual differences and eye-tracking investigation into time estimation*, în *Applied Cognitive Psychology*, 28, 2014, pp. 215-225, DOI:10.1002/acp.2986, [Online]
- Bull R., Cooke C., Hatcher R. & Woodhams J., *Criminal Psychology: A Beginner's Guide*, Oneworld Publications Limited, 2006
- Clifford B. R. & Bull R., *The Psychology of Person Identification*, Routledge, London, 1978
- Gabbert F., Hope L., Fisher R. P. & Jamieson K., *Protecting against misleading postevent information with a self-administered interview*, în *Applied Cognitive Psychology*, 26(4), 2012, pp. 568-575, <https://doi.org/10.1002/acp.2828>, [Online]
- Groza G., *Psihologie aplicată în procesul penal*, Editura Universul Juridic, București, 2019
- Howitt D., *Introduction to forensic and criminal psychology* (6th edition), Harlow: Pearson Education, 2018
- Lindsay R. C. L., Semmler C., Weber N., Brewer N. & Lindsay M. R., *How variations in distance affect eyewitness reports and identification accuracy*, în *Law and Human Behavior*, 32(6), 2008, pp. 526-535, <https://doi.org/10.1007/s10979-008-9128-x>, [Online]
- Loftus E. F., *Planting misinformation in the human mind: a 30-year investigation of the malleability of memory*, în *Learning & Memory*, 12(4), 2005, pp. 361-366, <https://doi.org/10.1101/lm.94705>, [Online]
- Loftus E. F., *Leading questions and the eyewitness report*, în *Cognitive Psychology*, 7(4), 1975, pp. 560-572, [https://doi.org/10.1016/0010-0285\(75\)90023-7](https://doi.org/10.1016/0010-0285(75)90023-7), [Online]
- Loftus E. F., *When a lie becomes memory's truth: Memory distortion after exposure to misinformation*, în *Current Directions in Psychological Science*, 1(4), 1992, pp. 121-123, <https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10769035>, [Online]
- Loftus E. F. & Palmer J. C., *Reconstruction of automobile destruction: An example of the interaction between language and memory*, în *Journal of Verbal Learning and*

⁴⁵ Secțiunile referitoare la implicațiile psihologice ale mărturiei judiciare au mai fost transpuse parțial în materiale tip suport de curs/seminar pentru disciplina psihologie judiciară, materiale nepublicate, utilizate în activitatea didactică în perioada 2020-2022.

- Verbal Behavior, 13(5), 1974, pp. 585-589, [https://doi.org/10.1016/S0022-5371\(74\)80011-3](https://doi.org/10.1016/S0022-5371(74)80011-3), [Online]
- Loftus E. F. & Zanni G., *Eyewitness testimony: The influence of the wording of a question*, in Bulletin of the Psychonomic Society, 5(1), 1975, pp. 86-88, <https://doi.org/10.3758/BF03336715>, [Online]
- Magnussen S., Wise R. A., Raja A. Q., Safer M. A., Pawlenko N., Stridbeck U., *What judges know about eyewitness testimony: A comparison of Norwegian and US judges*, in Psychology, in Crime & Law, 14:3, 2008, pp. 177 - 188, <http://dx.doi.org/10.1080/10683160701580099>, [Online]
- National Research Council (U.S.), *Strengthening forensic science in the United States: a path forward*, National Academies Press, Washington, D.C, 2009
- Pansky A., Koriati A. & Goldsmith M., *Eyewitness recall and testimony*, in N. Brewer & K. D. Williams (eds.), *Psychology and Law: An Empirical Perspective*, New York: Guilford, 2005, pp. 93-150
- Roediger H. L. & McDermott K. B., *Creating false memories: Remembering words not presented in lists*, in Journal of experimental psychology: Learning, Memory, and Cognition, 21(4), 1995, pp. 803- 814, DOI: 10.1037/0278-7393.21.4.803, [Online]
- Ross D. R., Ceci S. J., Dunning, D. & Toglia, M. P., *Unconscious transference and mistaken identity: When a witness misidentifies a familiar but innocent person*, in Journal of Applied Psychology, 79(6), 1994, pp. 918-930, <https://doi.org/10.1037/0021-9010.79.6.918>, [Online]
- Shepherd, J. W., *Identification after long delays*, in S. M. A. Lloyd-Bostock & B. R. Clifford (eds.), *Evaluating Witness Evidence*, Chichester Wiley, 1983, pp. 173-187
- Thompson W. B., *Eyewitness memory: A field study of viewing angle, pose, and eyewitness age*, in Applied Psychology in Criminal Justice, 14(2), 2018, pp. 102-119, DOI: 2019-27390-002, [Online]
- Turtle J., Lindsay R. C. L. & Wells G. L., *Best practice recommendations for eyewitness evidence procedures: New ideas for the oldest way to solve a case*, in Canadian Journal of Police and Security Services, 1(1), 2003, pp. 5-18
- Valentine T., Pickering A. & Darling, S., *Characteristics of eyewitness identification that predict the outcome of real lineups*, in Applied Cognitive Psychology: The Official Journal of the Society for Applied Research in Memory and Cognition, 17(8), 2003, pp. 969-993, <https://doi.org/10.1002/acp.939>, [Online]
- Van Koppen P. J. & Lochun S. K., *Portraying perpetrators; the validity of offender descriptions by witnesses*, in Law and Human Behavior, 21(6), 1997, pp. 661-685, <https://doi.org/10.1023/A:1024812831576>, [Online]
- VandenBos, G. R., *APA dictionary of psychology*, American Psychological Association, 2007
- Wells G. L., *Applied eyewitness-testimony research: System variables and estimator variables*, in Journal of Personality and Social Psychology, 36(12), 1978, pp. 1546-1557, <https://doi.org/10.1037/0022-3514.36.12.1546>, [Online]
- Wise R. A. & Safer M. A., *What US judges know and believe about eyewitness testimony*, in Applied Cognitive Psychology: The Official Journal of the

Society for Applied Research in Memory and Cognition, 18(4), 2004, pp 427-443, <https://doi.org/10.1002/acp.993>, [Online]

Yarmey A. D., *The Psychology of Eyewitness Testimony*, New York Free Press, 1979

****DNA Exonerations in the United States* (n.d.), Innocence Project, [Online]

